

การแก้ไขพฤติกรรม

STEREOTYPE

ชนิสรา เวชวิรุฬห์ วกบ.*

บทนำ

เด็กปัญญาอ่อนขนาดหนักบางราย มีอัตราการเกิดพฤติกรรมแปลกประหลาดที่เรียกว่า stereotyped behavior สูง เช่น โยกตัว, กระโดด, สะบัดมือ, หมุนตัวบนพื้น, ทำเสียง ปุกๆ, เป่าปากและกลืนเม็ดยา พฤติกรรมเหล่านี้ เป็นพฤติกรรมตัวอย่างที่พบได้ทั่วไปของ stereotyped behavior ซึ่งจะมีควมถี่ ความรุนแรงต่าง ๆ กัน

พฤติกรรม stereotype เป็นพฤติกรรม การเคลื่อนไหวซ้ำ ๆ ไม่ปรากฏผลเด่นชัดต่อ สภาพแวดล้อมและเป็นพฤติกรรมที่คงอยู่เป็น เวลานาน บางครั้งเรียกพฤติกรรมนี้ว่า self-

stimulatory behavior เพราะมีการกระทำที่ กระตุ้นระบบความรู้สึก ซึ่งเปรียบเสมือนสิ่งเร้าที่ เสริมแรงให้เกิดพฤติกรรมนั้นขึ้นอีก จึงอาจ กล่าวได้ว่า stereotyped behavior และ self-stimulatory behavior เป็นพฤติกรรมแบบ เดียวกัน แต่การเรียกแตกต่างกัน โดยเรียกว่า stereotyped behavior ตามลักษณะของ พฤติกรรมที่เป็นการกระทำซ้ำๆและไม่แปรเปลี่ยน และเรียกว่า self-stimulatory behavior ตาม หน้าที่ของพฤติกรรม ที่เป็นการเร้าและตอบสนองในตัวเอง และไม่มีผลทางด้านการกระทำ ต่อสภาพแวดล้อม

* นักจิตวิทยา 6 กลุ่มงานวิชาการ โรงพยาบาลราชานุกูล

จากการรายงานพบว่า เด็กปัญญาอ่อน ขนาดหนัก อายุต่ำกว่า 16 ปี จำนวน 40 % มี พฤติกรรม stereotype และความซุกซนของ พฤติกรรมนี้อาจจะสูงขึ้นในเด็กปัญญาอ่อนที่อยู่ ประจำในสถาบันใหญ่ การเกิดพฤติกรรมนี้จึง ถูกมองว่าเป็นตัวแทนของการพัฒนาทางสติ ปัญญาที่ล่าช้า แม้ว่าพฤติกรรมนี้อาจพบได้ทั่วไป ในทารกที่มีพัฒนาการปกติ หรือเด็กออติสซึม หรือเด็กดาวน์

พฤติกรรม stereotype ต่างกับพฤติกรรม ทำร้ายตัวเอง (self-injurious behavior) กิน ของแปลก (Pica) แม้จะเป็นการกระทำซ้ำๆ เช่นกัน แต่พฤติกรรม stereotype จะไม่เป็น อันตรายกับร่างกายของบุคคลผู้ซึ่งกระทำพฤติกรรม และเป็นเพียงพฤติกรรมการปรับตัวที่ไม่ดี

จากที่กล่าวแล้วข้างต้น พฤติกรรม stereotype มีลักษณะเป็นระบบการซ้ำและตอบสนอง ในตัวเอง ดังนั้นบุคคลที่ทำพฤติกรรม เช่นนี้ จึงมักไม่ค่อยสนใจสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อม ทำให้พลาดโอกาสในการเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมที่ พึงปรารถนา นอกจากนี้การมีพฤติกรรมแปลกๆ และซ้ำๆ ในอัตราที่สูง ยังเป็นเหตุให้บุคคลนั้น ได้รับการตีตรา การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทาง บวกกับบุคคลในสภาพแวดล้อมปกติจึงลดลง

ถ้าบุคคลใดมีพฤติกรรม stereotype แต่สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อม อย่างเหมาะสม พฤติกรรมนี้ไม่ถือว่าเป็นปัญหา พฤติกรรม stereotype จะได้รับการพิจารณาว่า เป็นปัญหา เมื่อสร้างความลำบากเป็นอย่างมาก แก่บุคคล โดยเฉพาะบุคคลปัญญาอ่อนขนาดหนัก ซึ่งต้องการโอกาสมากในการเรียนรู้ การมีความ สัมพันธ์ระหว่างบุคคลขึ้นพื้นฐานและทักษะทาง

สติปัญญา แต่พฤติกรรม stereotype ไปขัดขวาง โอกาสนั้น

หลายทฤษฎี พยายามที่จะอธิบายพัฒนา การของพฤติกรรม stereotype และสิ่งที่ สอดคล้องกันของทฤษฎีเหล่านั้นก็คือ การ กระตุ้นเร้าความรู้สึกซึ่งเป็นผลที่เกิดจากพฤติ กรรม stereotype อาจทำให้พฤติกรรมคงอยู่ ตัวอย่าง เช่น การศึกษาหนึ่งรายงานว่า การ ส่งเสียงไม่เป็นภาษาซ้ำ ๆ ลดลง เมื่อเสียงเดี่ยว ถูกจัดให้ได้ยินทางหูฟัง และอีกการศึกษาหนึ่ง พบว่าพฤติกรรมการหมุนจานซ้ำๆ ลดลง เมื่อ ปูพรมรองไว้ได้จาน ซึ่งจากการศึกษานี้เป็นการ กันการสะท้อนกลับของการได้ยินเสียงไม่เป็น ภาษาซ้ำๆ และเสียงหมุนจาน อันเป็นตัวเสริม แรงที่เป็นสิ่งเร้าทางการได้ยินและทำให้พฤติกรรม stereotype คงอยู่ออกไป

บางครั้งพฤติกรรม stereotype ยากที่จะ กำจัด ทำให้เด็กกระทำพฤติกรรม stereotype เป็นเวลานานขึ้น มีผลทำให้การตอบสนอง ต่อสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อมลดลงและบางครั้ง พฤติกรรมที่พึงปรารถนาอาจจะไม่เกิดขึ้น

การบำบัดรักษา

เป้าหมายของการแก้ไขพฤติกรรม stereo-type คือการพัฒนาพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ทางสังคมเพราะบุคคลที่มีพฤติกรรม stereotype มักมีความจำกัดทางสังคมและการมีพฤติกรรม ที่เหมาะสมต่อวัตถุ ดังนั้นการพัฒนาให้เกิด พฤติกรรมที่พึงปรารถนา จึงอาจนำไปสู่การลด พฤติกรรม stereotype

สิ่งแรกที่เราควรทำในการแก้ไขคือการส่งเสริม สภาพแวดล้อม โดยการประเมินสภาพแวดล้อม

รอบตัวเด็กจัดการเคลื่อนย้ายสิ่งเร้าที่ไม่เหมาะสมออกไป จัดเตรียมวัตถุ และกิจกรรมต่างๆ ที่จะให้เด็กทำ

ในการสอนควรช่วยนำเด็กทางร่างกายและแนะด้วยคำพูด เพื่อให้เด็กจัดทำกับวัตถุที่ให้ และมีส่วนร่วมในกิจกรรม ถ้าเด็กมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกบางอย่างเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม ให้เสริมแรงการกระทำนั้นอย่างกระตือรือร้น โดยการกล่าวชมและ/หรือสัมผัสทางร่างกายเด็ก โดยเฉพาะขณะที่ช่วยให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ให้เสริมแรงพฤติกรรมอื่น ที่ไม่ใช่พฤติกรรม stereotype การเสริมแรงจะถูกให้เมื่อเด็กไม่แสดงพฤติกรรม stereotype ในช่วงระยะเวลาที่กำหนดไว้ แล้วค่อยๆ เพิ่มระยะเวลาที่กำหนดทีละน้อยในการเสริมแรง

ขณะที่ช่วยเด็กให้ทำกิจกรรมและเสริมแรงพฤติกรรมที่ไม่ใช่พฤติกรรม stereotype ถ้าพฤติกรรมที่พึงปรารถนาบางอย่างที่ทำให้พฤติกรรม stereotype เกิดขึ้นไม่ได้ปรากฏออกมา ค่อยไปให้เสริมแรงพฤติกรรมนี้ ตัวอย่างเช่น เด็กที่ชอบสะบัดมือไปมาซ้ำๆ เมื่อเด็กเล่นต่อก้อนไม้ เล่นรถ หรือปั้นดินน้ำมัน ให้เสริมแรงพฤติกรรมเหล่านี้ การที่ใช้มือจัดทำสิ่งต่างๆ ทำให้พฤติกรรมการสะบัดมือไปมาซ้ำๆ ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในเวลาเดียวกัน และพฤติกรรมใหม่นี้ ได้รับการเสริมแรง ขบวนการนี้เรียกว่า การเสริมแรงพฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้

คำชมเชย การสัมผัสทางร่างกาย อาหาร และเครื่องดื่ม บางครั้งอาจจะไม่สามารถเป็นตัวเสริมแรงสำหรับเด็กปัญญาอ่อนขนาดเล็กหนัก ในกรณีนี้ เราสามารถแก้ปัญหาดังนี้ วิธีแรก

โดยการใช้การเสริมแรงชนิดเดียวกับที่กระตุ้นเร้าความรู้สึกที่เกิดจากพฤติกรรม stereotype ตัวอย่างเช่น กรณีพฤติกรรมโยกตัว เราสามารถใช้การสัมผัสเตือนเป็นตัวเสริมแรงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยติดตัวสัมผัสเตือนที่เก้าอี้ที่เด็กนั่ง

วิธีที่ 2 ใช้พฤติกรรม stereotype โดยตัวของมันเองเป็นการเสริมแรง เช่น ในกรณีเด็กที่ชอบกระพือแผ่นกระดาษเล่นซ้ำๆ เราสามารถเอาแผ่นกระดาษให้เด็กกระพือเล่นในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เพื่อเป็นผลที่ตามมาหลังจากมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา การเลือกวิธีการในการนำไปใช้ ขึ้นอยู่กับชนิดของพฤติกรรม stereotype ที่เด็กแสดงด้วย

ถ้าเด็กมีความจำกัดในการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมาก อาจต้องเพิ่มการติดต่อสื่อสารบางอย่างกับพฤติกรรม stereotype สมมติว่าเด็กมีพฤติกรรมตบพื้น ขณะที่โยกตัว ให้ไกวตัวเด็กบนชิงช้าเป็นผลที่ตามมา เมื่อเขามีพฤติกรรมตบพื้น และเราอาจจะดัดแปลงการตบพื้น ซึ่งเป็นพฤติกรรม stereotype อย่างหนึ่ง เป็นการสื่อความหมายเพื่อxon่งชิงช้า ดังนั้นเราจะสามารถหยุดระบบการเร้าและตอบสนองตัวเอง และสร้างสัมพันธ์ภาพที่เหมาะสมกับเหตุการณ์

อีกวิธีหนึ่งที่จะกำจัดพฤติกรรม stereotype คือการกีดกันการกระตุ้นเร้าทางความรู้สึก ซึ่งเป็นผลจากพฤติกรรมนี้ ขบวนการนี้เรียกว่า การระงับทางความรู้สึก ตัวอย่างของวิธีการนี้ได้กล่าวแล้ว คือ การวางพรมบนโต๊ะเพื่อปิดกั้นไม่ให้เกิดสิ่งเร้าทางการได้ยิน ซึ่งเป็นผลจากการหมุนจาน

ถ้าการกระตุ้นเร้าด้านความรู้สึกเกิดขึ้นหลายอย่าง ก็จะเป็นการยากที่จะเจาะจงและจัดการเอาสิ่งเร้าที่เป็นตัวเสริมแรงทั้งหมดออกไป ดังนั้นเพื่อที่จะระงับพฤติกรรม stereotype ไม่ให้เกิดขึ้น ขบวนการลงโทษ เช่น การยับยั้งทางร่างกาย, การดูว่า, การทำให้พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นชะงัก, การให้กระทำซ้ำมากขึ้น และการแสดงออกทางสีหน้า พบว่ามีประสิทธิภาพอยู่ในบางระดับ จุดประสงค์ดั้งเดิมของขบวนการเหล่านี้ มีเป้าหมายเพื่อลดและกำจัดพฤติกรรม stereotype และพบว่าบุคคลที่มีพฤติกรรม stereotype และมีความจำกัดในการแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา การใช้ขบวนการลงโทษ แต่เพียงลำพังควรหลีกเลี่ยง

ในการสอนเด็กให้ทำกิจกรรม ควรทำให้พฤติกรรม stereotype หยุดชะงัก และให้เด็กหันมาสนใจผู้สอน ก่อนที่จะออกคำสั่งหรือยื่นวัตถุแก่เด็ก เมื่อเด็กมีการตอบสนองแล้ว จึงช่วยนำและเสริมแรง การใช้ขบวนการลงโทษควรจำกัดใช้ในกรณีที่ไม่มีทางเลือก

แปลและเรียบเรียงจาก

Treatment of Stereotypy. Handbook of Care and Training for Developmental Disabilities. No.1 1988, Japan league for the Mentally Retarded.

